

RAPPORT 2023:14

Uppdrag att förbättra kunskapsnivån om hantering av asbest i byggnader

Slutrapport

Titel: Uppdrag att förbättra kunskapsnivån om hantering av asbest i byggnader

Rapportnummer: 2023:14

Utgivare: Boverket, mars 2023

ISBN pdf: 978-91-89581-31-9

Processnummer: 3.4.1

Diarienummer: 4274/2022

Förord

Boverket fick i uppdrag av regeringen att som i ett led i arbetet med att förebygga ohälsa till följd av exponering för asbest kartlägga inom vilka områden kunskap om förekomst och hantering av asbest i byggnader brister. Boverket skulle också föreslå hur information och kunskap om hur asbest ska hanteras vid byggnadsarbeten kan stärkas för olika målgrupper, samt ta fram frågor och svar till Boverkets webbplats utifrån den kunskap som finns i dag om risker med asbest och hur asbest ska hanteras vid byggnadsarbeten.

Boverket har i lämpliga delar samverkat med Arbetsmiljöverket och Naturvårdsverket och har utöver de intervjuer som utförts under kartläggningen, även haft dialog med bland annat arbetstagarorganisationen Svenska Byggnadsarbetareförbundet (Byggnads) och Centrum för arbets- och miljömedicin i Stockholm.

Annika Rahm har varit ansvarig enhetschef för regeringsuppdraget, och Christer Idström har varit projektledare. I arbetet har även Belma Puskar och Victor Johansson deltagit.

Karlskrona mars 2023

Anders Sjelvgren
generaldirektör

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	4
Sammanfattning.....	6
Inledning	7
Om regeringsuppdraget	7
Bakgrund	7
Syfte och mål.....	8
Metodik.....	8
Målgrupper	8
Kartläggning av kunskapsläget om förekomst och hantering av asbest i byggnader.....	10
Fastighetsägare.....	10
Urval.....	10
Bakgrundsbeskrivning.....	10
Analys	10
Bygg- och rivningsentreprenörer	11
Urval.....	11
Bakgrundsbeskrivning.....	11
Analys	12
Byggprojektledare och kontrollansvariga	13
Urval.....	13
Bakgrundsbeskrivning.....	14
Analys	14
Miljöinventerare	14
Urval.....	14
Bakgrundsbeskrivning.....	14
Analys	15
Avfallsmottagare.....	16
Urval.....	16
Bakgrundsbeskrivning.....	16
Analys	16
Butikspersonal inom byggvaruhandeln	16
Bakgrund.....	16
Analys	16
Privatpersoner	17
Bakgrund.....	17
Analys	17
Generella mönster	18
Tids- och kostnadspress inom byggsektorn	18
Arbetslivskriminalitet	18
Machokulturen i byggsektorn	18
Varierande kvalitet på befintliga utbildningar.....	19
Ökat intresse för ombyggnation, renovering och inredning.....	19
Brist på kunskapsöverföring mellan generationer	19
Riskmedvetenhet	19
Arbetskraft med bristfälliga språkkunskaper	20
Informationströtthet samt onödig spridning av oro	20
Boverkets förslag på hur information och kunskap om asbest kan stärkas	21
Kompetenshöjning och kvalitetssäkring	21
Grundutbildningar behöver bli bättre	21
Frågor och svar på Boverkets webbplats och andra kommunikationssatsningar.....	22
Samarbeten med andra myndigheter.....	22
Boverket kan göra skillnad	22
Slutsats.....	24

Sammanfattning

Årligen sker det uppskattningsvis 270 dödsfall¹ i Sverige till följd av asbestexponering. Antalet personer som insjuknar i asbestrelaterade sjukdomar har, enligt uppgifter från Centrum för arbets- och miljömedicin i Stockholm, inte minskat i den takt som förväntats, med tanke på att asbest i byggnadsmaterial totalförbjöds 1982. Detta tyder på att problemet med asbest inte har försvunnit. Det finns stora mängder asbest inbyggt främst i byggnadsbeståndet från 1960- och 1970-talen som riskerar att spridas vid renoveringar och ombyggnationer.

För att få en god överblick av kunskapsläget i branschen har intervjuer och möten genomförts inom ramen för regeringsuppdraget med personer i olika målgrupper. Dels utfördes 85 intervjuer med personer i ett stort antal olika yrkesgrupper, dels träffade Boverket nyckelpersoner från en arbetstagarorganisation för byggsektorn samt representanter från arbets- och miljömedicin.

Kartläggningen har påvisat stora brister i både kunskap och hantering av asbest under renoveringar och ombyggnationer. Okunskap, tidspress och andra faktorer medför ofta att inventering och sanering av asbest inte alls sker, eller sker på felaktigt sätt, vilket kan innebära stora hälsorisker för de som utför arbetet. Kombinationen av detta utgör en grogrund för oseriösa företag och kriminella aktörer. Arbetsmiljöverket får exempelvis inte sällan in anmälningar om att rivning av asbest genomförs på ett felaktigt sätt.

Boverket ser ett stort behov av ökad kompetens och informationsspridning om asbest. Det gäller såväl hälsorisker och i vilka byggnadsmaterial och byggprodukter asbest kan förekomma, som hur yrkesverksamma och privatpersoner ska agera för att minimera risk för negativ påverkan på människors hälsa.

---

¹ Redovisning av Arbetsmiljöverkets arbete med asbest och förslag på åtgärder vad gäller utbildning om asbest (2022/038597).

Inledning

Om regeringsuppdraget

Regeringen ger Boverket i uppdrag att som i ett led i arbetet med att förebygga ohälsa till följd av exponering för asbest:

- kartlägga inom vilka områden kunskap om förekomst och hantering av asbest i byggnader brister,
- föreslå hur information och kunskap om hur asbest ska hanteras vid byggnadsarbeten kan stärkas för olika målgrupper,
- ta fram frågor och svar till Boverkets hemsida utifrån den kunskap som finns i dag om risker med asbest och hur asbest ska hanteras vid byggnadsarbeten.

Boverket ska i lämpliga delar samverka med Arbetsmiljöverket och Naturvårdsverket och bör också stämma av arbetet med andra relevanta myndigheter och berörda parter.

Bakgrund

Asbest är ett hälsofarligt ämne som kan orsaka flera allvarliga sjukdomar, främst lungcancer och lungsäckscancer (mesoteliom), asbestos och pleurapack. Gemensamt för sjukdomarna är att de drabbar andningsorganen och att de uppträder cirka 20–40 år efter att asbestexponeringen började. Även låga asbesthalter kan orsaka sjukdom.

Asbest har i omfattande utsträckning använts som byggnadsmaterial och förekommer ofta i äldre byggnader uppförda under 1950–1970-talen. Miljonprogrammen, som byggdes under den här tiden, står inför stora renoveringar, vilket innebär en stor risk om detta inte hanteras på rätt sätt. Asbest är förbjudet i Sverige sedan 1982 och i övriga EU sedan 2005. Att asbest finns i byggnaderna innebär en risk för att rivningsarbetare, VVS-installatörer, elektriker, snickare, golvläggare, takläggare, städpersonal, fastighetsskötare och privatpersoner kan exponeras för asbesthaltigt damm, som i sin tur kan orsaka sjukdom. Riskerna med exponering för asbest ökar markant vid rivnings- och renoveringsarbeten, då det är de små asbestfibrerna i dammet som sprids när man sågar och slipar i materialet, som är farliga, eftersom de lätt sätter sig i lungorna när man andas in dem. För att få arbeta med att riva och sanera asbest behövs tillstånd från Arbetsmiljöverket. Föreskrifterna om asbest (AFS 2006:1) från Arbetsmiljöverket gäller alla verksamheter som hanterar asbest. Syftet med föreskrifterna är att förebygga ohälsa när det finns risk för exponering för asbesthaltigt damm i arbetet.

I Boverkets byggregler (2011:6) – föreskrifter och allmänna råd, BBR finns också bestämmelser om hur material som kan medföra olägenheter

för människors hälsa ska hanteras. Material och byggprodukter som förs in i en byggnad ska varken i sig eller genom sin behandling påverka inomhusmiljön eller byggnadens närmiljö negativt. Frågor om asbesthantering ingår i de kontrollplaner som ska finnas för de flesta bygg-, rivnings- och markåtgärder som kräver lov eller anmälan enligt plan- och bygglagen (2010:900), PBL. I kontrollplanen ska byggherren särskilt redovisa hur man avser att möjliggöra en säker hantering av farliga ämnen. Bestämmelser om avfallstransporter inom Sverige finns i avfallsförordningens (2020:614). Naturvårdsverket har förtydligande regler om transport av farligt avfall såsom asbest i föreskriften om transport av avfall (NFS 2022:2).

Kunskaperna om asbest i byggnader och medvetenheten om de risker det medför att arbeta med materialet har under lång tid varit väl kända inom byggsektorn. Boverket har fått signaler om att det finns brister i kunskaperna kring var asbest förekommer i byggnader och hur denna ska hanteras. Det kan leda till att människor ovetandes utsätts för asbest och kan riskera ohälsa till följd av exponering för asbestfibrer.

Syfte och mål

Syftet med uppdraget är att redovisa inom vilka områden som kunskap om hantering av asbest i byggnader brister och att föreslå hur information och kunskap om asbest kan stärkas för olika målgrupper. Detta ska göras genom att kartlägga och tydliggöra vilka problem som finns.

För att öka Boverkets information om asbest ska även frågor och svar om risker och hantering av asbest vid byggnadsarbeten lanseras på Boverkets webbplats.

Metodik

För att få en god överblick av kunskapsläget i branschen har litteraturstudier och intervjuer genomförts med personer i olika målgrupper. Denna kartläggning har genomförts av en konsult på uppdrag av Boverket och resulterade i 85 intervjuer med personer i ett stort antal olika yrkesgrupper. Intervjusvaren har anonymiserats.

Laboratorie- och transportpersonal samt personer inom sjöfart har inte intervjuats eftersom de saknar direkt koppling till bygg- och fastighetssektorn. Rapporten tar inte heller upp miljökonsekvenserna kring asbest utan är fokuserad på hälsoaspekterna.

Målgrupper

De prioriterade målgrupperna i uppdraget har varit:

- Fastighetsägare. Offentliga och privata aktörer som äger och/eller förvaltar byggnader. Fastighetsägaren, i egenskap av byggherre, är

den som har ansvar för att en kontrollplan tas fram vid rivning eller ombyggnation.

- Bygg- och rivningsentreprenörer. Till denna målgrupp räknas även underentreprenörer som VVS-installatörer, elektriker, golvläggare med flera, som kan komma att riskera att utsättas för asbest på en byggarbetsplats.
- Byggprojektledare och kontrollansvariga. Projektledare och platschefer leder arbetet vid ombyggnation och rivning och har ansvar på byggarbetsplatsen. Kontrollansvariga är byggherrens processledare som leder byggherren genom kontrollsystemet.
- Miljöinventerare. Personer som arbetar med inventering av miljö- och hälsofarliga ämnen i byggnadsmaterial.
- Avfallsmottagare. Personal som tar emot avfall, både farligt avfall och blandat byggavfall.
- Butikspersonal. Målgruppen består av personal inom byggvaruhandeln.
- Privatpersoner. Småhusägare och boende i hyres- och bostadsrätter.

Kartläggning av kunskapsläget om förekomst och hantering av asbest i byggnader

För att få en god överblick av kunskapsläget i byggsektorn har intervjuer med 85 personer genomförts i olika målgrupper.

Fastighetsägare

Urval

Inom målgruppen fastighetsägare har 22 personer med olika roller intervjuats. Intervjuade personer har följande yrken och roller: förvaltare, teknisk förvaltare, regionchef, fastighetsskötare, servicetekniker och servicechef.

En del personer som har roller som exempelvis tekniska förvaltare eller fastighetschefer har först arbetat praktiskt i byggsektorn och sedan gått över till fastighetsbranschen. Fastighetsförvaltare och fastighetschefer har inte alltid teknisk utbildning, vilket gör att de kan sakna kunskaper om asbest i byggnadsmaterial.

Bakgrundsbeskrivning

Fastighetsägaren, i egenskap av byggherre, är den som har ansvar för att en kontrollplan tas fram vid rivning och ombyggnation. Fastighetsägaren står även ytterst för kostnaden för sanering. Att sanera rätt är kostnadskrävande och tar tid.

Analys

Personer som har en längre arbetslivserfarenhet i byggsektorn har förhållandevis god kunskap om asbest. Många vet att asbest kan förekomma i det fastighetsbestånd man förvaltar och har relativt god kännedom om att inventering ska genomföras innan renovering eller ombyggnation. Kunskapsnivån om vilka material som innehåller asbest varierar. De flesta känner till eternit, kakelfix och -fog, mattor och mattlim, men andra material är inte lika välkända.

Många intervjuade beskriver hur asbest har påträffats och att arbetet då har avbrutits och sanerare tillkallats. De flesta kopplar ihop asbest och risker med asbest med ombyggnation, men att asbestrisker kan förekomma vid vanlig drift och förvaltning nämns mer sällan. Lång arbetslivserfarenhet är tydligt kopplad till medvetenhet om var asbest kan förekomma i byggnader och hur risker kan uppstå.

”Men det har hänt förr, på tidigare arbetsplatser, när mattor har rivits och det är svartlim, och någon har sagt kan du komma och titta. Men

då är skadan redan skedd. Jag har även sett låssmeder som borrat i gamla källardörrar där jag vet att det kan finnas asbest.”

Fastighetsförvaltare, 32 år i branschen.

”Förr i tiden var det någon firma som kom och rev utan att vi visste att det fanns asbest, man tänkte sig inte för. Nu för tiden står firmorna på tå, mer noggranna. På 80-talet var man inte så försiktig och tänkte sig inte för, utan körde bara på. Sedan 1992 blev det en stor drive, det har stadigt blivit mycket bättre, branschen är mer uppmärksam. Kommunen gjorde en stor insats genom att sanera sitt bestånd i början av 90-talet.”

Fastighetsförvaltare, 46 år i branschen.

Av de intervjuade personerna är det få som har genomgått någon asbestutbildning, och om man har gjort det så är det ofta relativt länge sedan. Många efterfrågar korta utbildningar eller repetitionskurser om asbest och andra farliga ämnen. Flera känner till att asbest räknas som hälsofarligt avfall och att det ska förvaras i märkta och slutna containrar på byggarbetsplatsen och att det ska tas omhand på särskilt sätt.

Kunskaperna om olika begrepp och lagstiftning om asbest är generellt sett bristfälliga i denna grupp. Nästan ingen nämner att fastighetsägaren i egenskap av byggherre har ett ansvar för att en miljöinventering inför rivning görs och att myndigheter kan besluta om vitesförelägganden eller sanktionsavgifter om den inte genomförs. Många känner däremot till att ett projekt kan stoppas och försenas om asbest upptäcks.

Att formulera saklig information om att asbest kan förekomma i äldre byggnadsmaterial utan att oro hyresgäster är svårt. Så länge äldre byggnadsmaterial förekommer i en byggnad och asbestfibrer inte lösgörs finns ingen risk för hälsopåverkan, men om bearbetning av ett material sker kan fibrer spridas i inomhusmiljön. Det är vanligt med information till hyresgäster om att det inte är tillåtet att göra hål i ytskikt, till exempel i kakel i kök och badrum, men det är sällan att någon anledning anges. Ordet asbest undviks ofta för att inte skapa oro hos de boende.

Bygg- och rivningsentreprenörer

Urval

Inom denna målgrupp har 20 personer med olika roller intervjuats. Personerna har följande yrken och roller: byggnadsarbetare, elektriker, VVS-installatörer, ventilationsmontörer, glastekniker, drifttekniker med flera.

Bakgrundsbeskrivning

Bygg- och rivningsentreprenörer är den grupp i byggsektorn som är särskilt utsatt för exponering av asbest vid rivning och ombyggnation,

eftersom de riskerar att komma i direktkontakt med asbest i det dagliga arbetet.

Analys

Att asbest är mycket hälsoskadligt och att det är lungorna som skadas är ett faktum som många vet om idag. Av de 20 intervjuade personerna var det bara två som inte visste detta, varav den ena sa:

”Jag vet att asbest är farligt, men inte varför.”

Nästan alla som svarade visste att man genast ska avbryta arbetet och kontakta chefen vid misstanke om asbest, samt att provtagning ska göras och sanerare ska kontaktas. Det är dock en brist att de flesta bara känner till att asbest förekommer i några få produkter – de vanligaste byggnadsmaterialen man känner till är rörisolering, eternitplattor på tak och fasad samt fix och fog till klinker och kakel. Risker är alltså väldigt stora att man missar många andra riskmaterial vid ombyggnation och att man i många situationer missar att risken för asbest ens finns. Det är också tydligt att det finns en stuprörskunskap i sektorn om asbest. Varje yrkesgrupp känner främst till riskerna med asbest i byggnadsmaterial som de själva kommer i kontakt med, men inte att det kan finnas även i andra byggnadsmaterial.

"Jag skulle ringa chefen om asbest påträffas, så tar han in ett saneringsföretag. Men jag vet inte exakt hur asbest ser ut, men är väl gul om jag inte minns fel, och sedan brukar det stå märkt om det innehåller asbest.”

Rörmokare, 1 år i branschen.

Kunskapsnivån skiljer sig markant mellan äldre och yngre yrkesarbetare, mellan stora, mellanstora och mindre företag. De som arbetar med renovering har mer kunskap om asbest än de som arbetar med nybyggnation.

Kunskapen om asbest är mer baserad på egen erfarenhet och upplärning via äldre kollegor än utbildning. Den yngre generationen har en stor okunskap om asbest. Det påtalades från några yngre intervjupersoner att asbest inte var en stor fråga under deras studietid. De som hade gått utbildning sa att asbest hade nämnts, fast väldigt översiktligt. Flera saknade utbildning om asbest helt.

"Det var knappt vi lärde oss något om asbest i skolan."

Rörmokare, 1 år i branschen.

Den äldre generationen beskrev att under sina tidiga år som hantverkare och byggnadsarbetare kunde de hamna i situationer gällande rivning av material som innehöll asbest utan att få tillgång till vare sig skyddskläder eller andningsskydd. Enligt flera intervjupersoner ignorerades arbetsmiljöfrågor oftare för 20 till 30 år sedan och det sågs lite mer mellan

fingrarna. En positiv aspekt är att flera uppger att man tidigare i högre grad rev asbest utan skydd, men att detta har minskat de senaste åren. Även machokulturen i byggsektorn medverkar till att skyddsutrustning inte alltid används.

Det framkom även i intervjuerna att tiden under ett projekt och en byggnation är så pass viktig att platschefer och bygglidare många gånger försöker bortse från riskfyllda situationer. Detta gäller främst mindre byggföretag som oftast är underentreprenörer och som inte alltid har en uppdaterad och inarbetad arbetsmiljöplan och riskanalys.

Att det är kostsamt att sanera asbest och andra farliga ämnen kan även påverka beställarens vilja att betala för en korrekt utförd sanering.

"Oftast så har ju beställaren inte lika mycket överseende med att det kostar pengar och att det tar tid. Så där får man ganska lite medhåll faktiskt."

Snickare och rörläggare, 16 år i branschen.

Många anser att det är obekvämt att sanera asbest i full skyddsutrustning, det vill säga overall, trycksatt mask eller halvmask, särskilt sommartid.

"Jag jobbade på en rivningsfirma för 25 år sedan och då rev vi en hel våning med asbest, och ja, det ska vi prata tyst om. Det var på med all skyddsutrustning, men när du står där med en femton kilo tung bilningsdräkt i maj månad och det är 25 grader varmt ute. Du förstår ju att man höll på att dö i den där dräkten, så den åkte av ganska snabbt."

Rivningsarbetare, 20 år i branschen.

I flera intervjuer har det nämnts att Arbetsmiljöverket har en omfattande information och föreskrifter om asbest, men den informationen når dock inte alltid ut till byggnadsarbetarna. De flesta vet att den finns, men alla går inte in och läser. Generellt sett söker man i första hand inte information hos myndigheter.

Byggprojektledare och kontrollansvariga

Urval

I den här målgruppen har 12 personer intervjuats som till yrket är projekt-ingenjörer, byggprojektledare, kontrollansvariga och byggnadsinspektörer. De har generellt god kunskap om asbest och känner till riskerna, men kommer oftast inte själva i kontakt med asbest.

"Man har hört om asbest, men det nonchaleras även av de som ska utföra saneringen. Entreprenören som ska sanera nonchalerade och vi fick stoppa det."

Byggnadsinspektör.

Bakgrundsbeskrivning

Generellt har byggprojektledare och kontrollansvariga god kunskap om asbest jämfört med många andra yrkesroller i byggsektorn. Dessa yrkesgrupper kan komma att exponeras för asbest själva, men kan även riskera att utsätta andra på byggarbetsplatsen för exponering genom en bristfällig planering. Projektledare och kontrollansvariga har ofta teknisk utbildning och har arbetat sig uppåt från ett tidigare yrke som byggnadsarbetare.

Analys

En projektledare på ett större byggföretag tillåter inte att de egna byggnadsarbetarna utsätts för risker. På större byggföretag följer vanligen projektledare arbetsmiljöplaner och riskanalyser. Mindre byggföretag har däremot en tendens att se mellan fingrarna eftersom en asbestsanering både kostar tid och pengar.

En förutsättning som nämns av samtliga intervjuade är att nya regler, krav och information inte får vara fördyrande. Trots att den här målgruppen har relativt goda kunskaper om asbest finns det även här brister. Många nyutbildade byggnadsinspektörer och kontrollansvariga har exempelvis väldigt begränsade kunskaper om asbest om de inte stött på det tidigare i arbetslivet. Det kan då vara svårt att ställa relevanta krav på byggherren.

Språkförbistringar är också en faktor som kan bidra till mer risktagande i hälsofarliga miljöer på byggarbetsplatser. Det är svårt att förklara för utländska underentreprenörer hur farligt asbest är om de inte förstår språket.

Miljöinventerare

Urval

Inom yrkeskategorin miljöinventerare har tio personer intervjuats. Eftersom målgruppen bland annat arbetar med att ta prover och kartlägga asbestförekomst är kunskapen om asbest god. Flertalet har en högskoleutbildning. Miljöinventerarna är de som praktiskt utför en inventering av asbest och andra miljö- och hälsostörande material inför upprättande av en kontrollplan.

Bakgrundsbeskrivning

Att utföra en miljöinventering inför rivning och sedan upprätta en kontrollplan tillsammans med beställare, projektledare eller entreprenörer är en vanlig arbetsuppgift för denna yrkeskategori.

Det är inte alltid lätt att utföra en inventering eftersom det saknas detaljerad vägledning och historisk bakgrundsinformation om var asbest kan finnas i byggnaden. Detta i sin tur kan leda till att fastighetsägaren tror att

det inte finns asbest i byggnaden, trots att det kan finnas i exempelvis dolda utrymmen eller i bakomliggande kakelskikt.

Analys

Även i denna målgrupp påpekar många att den utbildning som de har gått inte har gett tillräcklig kunskap om asbest. Många har lärt sig via äldre kollegor och genom eget arbete.

Ibland tas det prover av material för säkerhets skull, dels för att inte missa något och därmed riskera hälsan för de som ska sanera, dels för att inte orsaka förseningar och fördyringar av en tillkommande asbestsanering.

Många kurser om asbest och farliga ämnen fokuserar mer på var materialet kan finnas än på lagar, föreskrifter och vägledningar. Detta skapar en bristfällig kunskap om hur en inventering ska gå till och vilka riskmoment som finns vid provtagning, sanering med mera. Några miljöinventerare betonade att det kan vara bättre att säga ”kaklet är original från 1967 och ska därför saneras” än att gå in och göra en förstörande provtagning med medföljande risk för damning.

”Jag är utbildad civilingenjör, och läste under utbildningen en kurs i arbetsmiljö där asbest nämndes i ett kapitel. Kunskapen var dock alldeles för ytlig med tanke på hur hälsofarligt asbest är. Uppskattningsvis har jag lärt mig 90 % sedan jag började arbeta med rivningsinventeringar, och väldigt mycket genom att tala med tillverkare, kollegor och asbestsanerare.”

Miljökonsult, 23 år i branschen.

Merparten av miljöinventerarna har stött på situationer där asbest inte har hanterats på rätt sätt. Detta har lett till att byggen ibland behövt stoppas eller att andra fördröjningar skett. Exempel på riskfyllda situationer är asbest som riskerat att släppa fibrer till inomhusmiljön och byggherrar som inte velat miljöinventera tillräckligt utförligt.

Många av intervjupersonerna nämner risker med sin egen arbetsmiljö. Flera av dem har i början av sitt arbetsliv varit med om situationer och provtagningsmetoder som de idag inte skulle bedöma som säkra eller önskvärda. Kunskapsnivån har höjts om hur man skyddar sin egen och andras hälsa, men det finns fortfarande en risk att personer med kort erfarenhet tar prover på olämpligt sätt eller utsätter sig för fara på andra sätt.

”När jag började jobba hade vi inga andningsmasker när vi tog asbestprover, det har vi idag. Det har hänt att vi står och skär i en undertaksplatta för få ut en bit och trycker på och det ströslar liksom ner fibrer. Även om vi var duktiga på att städa efter oss för att undvika risker för dem som vistas i lokalerna, så är det ju inte så gott för oss att känna att man har stått och andats in det.”

Miljöinventerare, 15 år i branschen.

Flera av de intervjuade miljöinventerarna uppger att de under årens lopp har höjt kunskapsnivån hos många av sina beställare. Genom ett nära samarbete under lång tid har man tillsammans byggt upp en kunskapsbank. Det har på senare tid blivit vanligare att beställare upphandlar miljöinventeringar i god tid.

Avfallsmottagare

Urval

I denna målgrupp kommer flera direkt från gymnasiet och saknar vidareutbildning inom miljö och hälsa. 13 personer har intervjuats och de har bland annat följande yrkesroller: maskinist, miljötekniker och gruppledare. Miljötekniker har utbildning från högskola med fristående kurser.

Bakgrundsbeskrivning

Denna målgrupp hanterar asbestavfall från byggbranschen dagligen. Det åligger alla som arbetar som avfallsmottagare att vara behjälpliga på plats och att ha en tydlig information, plan och instruktion om farligt avfall, hur det ska paketeras för att skydda sig själv som person och sin omgivning samt var avfallet ska sorteras.

Analys

Personal hos avfallsmottagare har generellt sett god kunskap och i vissa fall, mycket god kunskap om asbest och andra farliga ämnen och hur det ska hanteras. Det framkommer dock att de oftast inte får en utbildning av sin arbetsgivare utan de har fått den på annat sätt. Därför finns det utbildningsbehov bland annat hos dem som saknar tidigare utbildning.

Det framgår att riskfyllda situationer förekommer genom till exempel att asbest läggs på fel ställe eller att det inte är packat på rätt. Om det beror på ett medvetet val eller okunskap är svårt att bedöma. Avgiften för att lämna avfall kan dock vara avgörande i en del fall.

Butikspersonal inom byggvaruhandeln

Bakgrund

Personer i byggvaruhandeln i roller som butikschef och butiksmedarbetare utsätts inte för asbest i sitt dagliga arbete, men får dagligen frågor från kunder relaterade till renovering och ombyggnation som de många gånger inte kan svara på.

Analys

Butikspersonal uttrycker i sina intervjuer att det finns regler inom företagen om att inte vara behjälpliga om vare sig tillvägagångssätt eller material som inte ingår i företagets sortiment. Flera uppger dock att de

gärna skulle vilja vara mer behjälpliga för att öka kunskapen hos privatpersoner och mindre byggföretag.

”Här på företaget har vi fått instruktioner att inte säga till kunder konkret vad som ska göras. Inga dokument kopplade till asbest finns.”

Butikspersonal, 1 år i branschen.

Butikspersonalen har vanligen inte kontakt med asbest själva, men de uppfattar många riskfyllda situationer genom sina kunder. I byggvaruhandeln finns oftast inte information om asbest eller andra hälsofarliga ämnen som man kan exponeras för. Information i byggvaruhandeln skulle troligtvis underlätta för att nå ut till privatpersoner och mindre byggföretag.

Privatpersoner

Bakgrund

Privatpersoner som utför ombyggnation hemma i sin egen bostad är ofta osäkra på var asbest kan förekomma. De flesta har ingen utbildning inom området och ytterst få känner till vilka risker och regler som finns. Oftast omfattas inte heller privatpersoner av regelverket som är kopplat till asbest och andra farliga ämnen, exempelvis kring arbetsmiljö och avfalls transporter. De allmänna hänsynsreglerna i miljöbalken gäller dock även privatpersoner, men en stor okunskap finns.

Analys

Många är medvetna om asbestförekomst i eternit, i fix och fog till äldre kakel, samt i isolering kring värme- och vattenrör, men de vet inte att asbest kan förekomma i andra byggnadsmaterial, som till exempel mjukfog, fönsterkitt, i mattor och mattlim. Privatpersoner väljer många gånger av ekonomiska skäl att utföra renoveringar och ombyggnationer själva eller anlitar hantverkare för särskilda moment. Ofta saknas dock kunskap om byggt teknik, material och regelverk. Detta kan medföra en hälsofara både för de själva, deras familj och eventuella hantverkare.

Vid dialog med arbetstagarorganisationen Byggnads framgick att det ökade intresset för renovering, ombyggnation och inredning de senaste 25 åren har lett till att många privatpersoner påbörjar ombyggnationer och renoveringar utan tillräcklig kunskap om byggnadsmaterial och risker. En mängd TV-program och tidningar om inredning, renovering och olika typer av byggprojekt bidrar till inspiration, liksom sociala medier. Webbkanalen YouTube har exempelvis blivit en stor plattform där människor delar med sig av olika gör-det-själv-projekt. Det kan dock finnas brister när det gäller information om olika risker som finns i samband med renovering av äldre byggnader och vilka konsekvenser som kan uppstå, exempelvis om man kommer i kontakt med asbest.

Generella mönster

Kartläggningen visar tydligt på stora brister i kunskapen om asbest i byggnader. Följande generella mönster har framkommit.

Tids- och kostnadspress inom byggsektorn

Byggsektorn är en generellt sett tids- och kostnadspressad sektor. Det finns många moment och hårda tidsramar att beakta. Det kan då bli problem om asbest misstänks eller upptäcks. I tidspressade situationer kan det vara lockande att bortse från att asbest skulle kunna finnas eller att en sanering måste göras, för att på så vis spara både tid och pengar.

Det är dyrt och omständligt att sanera asbest. Höga kostnader för sanering och omhändertagande av asbestinnehållande avfall, kombinerat med relativt låga vitespåföljder, gör att mindre nogräknade byggföretag kan ha en konkurrensfördel att inte hantera asbest korrekt. Det är även svårt att bedöma om saneringsfirmorna verkligen sanerar på korrekt sätt. Även Arbetsmiljöverket påpekar svårigheterna med att faktiskt veta kvaliteten på saneringarna eftersom det ofta brister i efterkontrollen.

Boverket har även i Byggskaderapporten² uppmärksammat problemet med att olika typer av fel, brister och skador kan uppstå på grund av tids- och kostnadspressen i byggsektorn.

Arbetslivskriminalitet

Under senare år har ett ökat fokus riktats mot arbetslivskriminaliteten inom byggsektorn. Arbetslivskriminaliteten omfattar stora belopp och är en inkomstkälla för organiserad brottslighet. Aktörer som ägnar sig åt arbetslivskriminalitet kombinerar ofta det med regelöverträdelser och fusk inom andra områden. Asbestsanering är kostsamt och det är kostsamt att ta hand om asbestavfall på rätt sätt, vilket innebär att detta är ett område där incitamenten till bristande regelefterlevnad är höga. Det är också ett område där det ofta förekommer flera led av underentreprenörer vilket innebär att det då är svårt för beställare att ha tillräcklig uppsikt över arbetet. I alla former av upphandling är uppföljning av avtalen avgörande för att kravställningar och regelefterlevnad ska uppfyllas, möjligen är asbestsanering ett särskilt viktigt område för detta.

Machokulturen i byggsektorn

I några intervjuer påtalas att det finns en slags machokultur i byggsektorn, om än i mindre omfattning än tidigare. Många gånger är det sannolikt enklare att vara tyst och inte uppmärksamma problemen än att uppfattas som en gnällspik. En annan del av machokulturen är att man tror att

---

² Kartläggning av fel, brister och skador inom byggsektorn (2018:36).

man själv inte blir påverkad av asbest utan att det bara är svaga som drabbas.

Boverket har tagit initiativ till "Schystare projektkultur³", vilket är en gemensam kraftsamling tillsammans med flera aktörer i byggsektorn för att ta ansvar för helheten och slutresultatet genom en medveten satsning på att skapa en god projektkultur.

Varierande kvalitet på befintliga utbildningar

Flertalet av de intervjuade personerna efterfrågar mer utbildning. Det finns behov av information gällande asbest både i grundutbildningar, samt i kompetensutveckling. Enligt intervjuerna sker en stor del av dagens kunskapsöverföring genom att yngre generationer lär sig av mer erfarna personer i branschen. Den yngre generationen har mer kunskap om dagens moderna byggproduktion, men inte så stor kunskap om äldre byggnader.

Det finns idag en mängd olika utbildningar att välja på, men de är av varierande kvalitet. Det är därför svårt för den som ska beställa ett arbete att veta om rätt kompetens blir upphandlad. Den bristande utbildningskvaliteten medför också svårigheter för Arbetsmiljöverkets tillståndsgivning.

Ökat intresse för ombyggnation, renovering och inredning

Intresset för att bygga om och renovera bland privatpersoner har ökat kraftigt på senare tid. Det är också lättare än någonsin att få tips och råd kring renoveringar och ombyggnation. Samtidigt som tillgängligheten är bra, finns det stora variationer i kunskapen, vilket är en risk som kan få stora konsekvenser både för byggnader och för människors hälsa.

Brist på kunskapsöverföring mellan generationer

Äldre personer har generellt sett bättre kunskap om asbest än yngre. Under 1970- och 1980-talen, när asbestfrågan var som mest aktuell, var medvetenheten om asbest större än den är idag. Asbestfrågan har tyvärr fallit i glömska i samhället i stort och många är av uppfattningen att den mesta asbesten redan ska ha sanerats.

Riskmedvetenhet

Många vet att asbest är farligt och att man kan bli sjuk av den. En stor andel av svaren vittnar om en stor respekt för asbest och att den ska saneras av utbildad personal och tas om hand som farligt avfall. Dock är det många som inte vet hur asbest ser ut, var i byggnader asbest kan förekomma eller hur de kan bli exponerade.

---

³ www.boverket.se/projektkultur (Hämtad 2023-03-08)

Arbetskraft med bristfälliga språkkunskaper

Idag har många personer på byggarbetsplatserna otillräckliga kunskaper i svenska språket. Boverket ser därför ett ökat informationsbehov för att nå ut även till de som inte kan svenska. Det finns också skillnader i hur man ser på asbest och dess risker i olika länder. Flera länder har till exempel tillåtit asbest i byggnadsmaterial längre än vad Sverige har gjort.

Informationströtthet samt onödig spridning av oro

Antalet miljö- och hälsorisker som vi har kunskap om ökar i samhället, vilket naturligtvis är av godo. Det finns dock en risk för informations-trötthet samt en risk att det skapas en onödig oro hos känsliga människor. När det kommer till information om farliga ämnen som asbest, är det svårt att veta vilken informationsnivå som är lämplig.

Boverkets förslag på hur information och kunskap om asbest kan stärkas

Boverket ser ett stort informations- och kunskapsbehov i samhället gällande asbest och dess hälsorisker, i vilka byggnadsmaterial det kan förekomma och hur yrkesverksamma personer samt privatpersoner ska agera för att minimera risk för fortsatt negativ påverkan på människors hälsa.

Kompetenshöjning och kvalitetssäkring

Som tidigare nämnts finns det gott om utbildningar om asbest, men det saknas ofta möjligheter att bedöma kvaliteten på de utbildningar som anordnas. Boverket instämmer i Arbetsmiljöverkets bedömning⁴ om att det inte är önskvärt att utbildningsföretagen själva utfärdar kursintyg och att det skulle vara bättre med ett system där en extern aktör har ansvar för validering av kompetens.

Boverket har genom kontakt med Byggföretagen och Svensk Byggtjänst vetenskap om att det under första kvartalet 2023 pågår en förstudie angående kvalifikationer enligt den europeiska referensramen för kvalifikationer, EQF. Boverket ser positivt på att branschen tar ansvar för att utveckla system för detta. Genom kvalifikationer kan man tydliggöra och kvalitetssäkra kompetenskrav för olika roller och kritiska arbetsuppgifter. Syftet är att enklare kunna jämföra kompetenser samt att öka rörligheten inom och mellan branscher och länder. Ett område att skapa en kvalifikation för skulle kunna vara sanering eller hantering av asbest. Kvalifikationer är till för att underlätta samsyn och samverkan avseende kompetenser och det skulle kunna underlätta för såväl tillståndsgivning, upphandling av kompetens samt uppföljning av kravställning och regelefterlevnad.

Grundutbildningar behöver bli bättre

Kartläggningen har påvisat att grundutbildningar inom byggområdet, såsom yrkesförberedande gymnasieutbildningar och yrkeshögskoleutbildningar är bristfälliga avseende kunskap om asbest och andra farliga ämnen. I Sverige finns ett stort byggnadsbestånd som kräver renoverings-satsningar och de som arbetar i byggsektorn löper en stor risk att utsättas för asbestexponering. Därför är det viktigt att yrkesförberedande utbildningar tydligare belyser de risker som finns med asbest och andra farliga ämnen.

---

⁴ Redovisning av Arbetsmiljöverkets arbete med asbest och förslag på åtgärder vad gäller utbildning om asbest (2022/038597).

Frågor och svar på Boverkets webbplats och andra kommunikationssatsningar

I det här regeringsuppdraget ingick även att ta fram frågor och svar till Boverkets webbplats utifrån den kunskap som finns idag kring risker med asbest och hur asbest ska hanteras vid byggnadsarbeten. Boverket har publicerat ett tiotal grundläggande frågor och svar om asbest, vilket kompletterar den hittillsvarande informationen om asbest på webbplatsen.

För att kunna göra verklig förändring krävs dock större kommunikationsinsatser från både Boverket och andra aktörer, som inte varit möjliga inom ramen för det här uppdraget.

Kunskapsplattformen om att förebygga fel, brister och skador på Boverkets webbplats är ett stöd för branschens aktörer och lyfter fram samhällsekonomiska och miljö- och hälsomässiga konsekvenser, bland annat genom att presentera olika typer av risker i byggandet och vilka faktorer som kan påverka dem. Den skulle även kunna utgöra en plattform för samlad kunskap om risker med asbest.

Informationscentrum för hållbart byggande (ICHB) ska lanseras under 2023 och skulle även kunna innehålla information om risker med asbest vid energieffektiviserande åtgärder, genom exempelvis hänvisning till kunskapsplattformen om fel, brister och skador.

Samarbeten med andra myndigheter

I uppdraget har även ingått att i lämpliga delar samarbeta med bland annat Arbetsmiljöverket och Naturvårdsverket. Boverket har träffat Arbetsmiljöverket och diskuterat myndigheternas respektive regeringsuppdrag om asbest och hur de gränsar till varandra. Kompetensbristen om asbest hos många hantverkare är den gemensamma nämnaren i myndigheternas respektive uppdrag och båda myndigheterna ser ett stort behov av informations- och kompetensuppbyggnad inom asbestområdet.

Boverket har även träffat Naturvårdsverket och diskuterat transport och hantering av farligt avfall och hur ett utökat samarbete hade gynnat båda myndigheterna.

Boverket kan göra skillnad

Det huvudsakliga ansvaret för att komma till rätta med asbestproblemen ligger hos branschens aktörer, men staten kan också bidra. Boverket kan genom samverkan med andra myndigheter, branschaktörer, branschorganisationer, akademi och forskning stimulera till verkliga kvalitetsförbättringar i byggsektorn. För att uppnå varaktiga förbättringar krävs långsiktighet. I rapporten ”Uppdrag att motverka arbetslivskriminalitet, fel, brister och skador inom byggsektorn” (2022:16) presenterade Boverket exempel på initiativ som skulle kunna genomföras inom ramen för

paraplybegreppet att förebygga fel, brister och skador. Några av dessa exempel, som även skulle kunna stärka arbetet med asbest är:

- Utveckla beställarstöd för upphandling
- Utveckla och marknadsföra kunskapsplattformen, som Boverket lanserat på sin webbplats under de tidigare uppdragen, med fler riskområden och risker
- Fortsätta att stötta byggsektorns aktörer för att åstadkomma en korrekt tillämpning av kontrollsystemet enligt PBL
- Fortsätta att stötta byggsektorns aktörer för att åstadkomma en god projektkultur för en beteendeförändring som leder till bättre tillämpning av kunskap och regelverk
- Fortsätta att utveckla dialogen med byggsektorns aktörer, tekniska högskolor och universitet

Om Boverket får fortsatt finansiering för att förebygga fel, brister och skador möjliggörs även vidare kompetenshöjande insatser inom asbestområdet. Exempelvis skulle Boverket kunna utöka den tidigare nämnda kunskapsplattformen om att förebygga fel, brister och skador på Boverkets webbplats, med information om risker vid renovering och rivning samt risker med hantering och sanering av asbest. Ett långsiktigt arbete hade bidragit till att minska miljörelaterad ohälsa. Det hade också bidragit till att nå Sveriges miljömål och målen i Agenda 2030.

Slutsats

Rapporten visar tydligt att okunnigheten om asbest i byggnader är stor, större än Boverket förväntade sig vid uppdragets början. Det finns överlag en medvetenhet om asbest i byggnader, men kompetensen brister på flera områden och inom alla målgrupper som intervjuats. Asbestfrågan har med åren till viss del fallit i glömska då många tror att det är ett gammalt, redan åtgärdat problem. Det är viktigt att kompetensen om asbest och dess risker höjs i byggsektorn eftersom asbest finns på många olika platser i byggnader och i en mycket stor del av byggnadsbeståndet.

Asbest är hälsofarligt och kan innebära stora konsekvenser för människors hälsa och risken för exponering vid felaktig hantering är stor för såväl yrkesarbetande som boende. Därför är det angeläget att ytterligare åtgärder vidtas för att förhindra att människor insjuknar i lungcancer eller andra asbestrelaterade sjukdomar.

Kartläggningen uppmärksammar flera bidragande faktorer till varför det finns så stora brister i kunskaperna om asbest. Tids- och kostnadspress i byggsektorn, varierande kvalitet på utbildningar och brist på kunskapsöverföring mellan generationer är bara några av dem som nämns.

Boverket föreslår att fokus bör läggas på kompetenshöjning och kvalitets-säkrad kompetens. Detta kommer öka kunskapen om asbest och även underlätta för såväl tillståndsgivning, upphandling av kompetens samt uppföljning av kravställning och regelefterlevnad. Grundutbildningar inom byggområdet på yrkesförberedande gymnasieskolor och yrkeshögskolor bör ses över och kompletteras med mer information om asbest och andra farliga ämnen, för att alla som utbildas ska få en bra grundläggande förståelse och kunskap. Det är även av vikt att Boverket framöver får resurser för att stärka arbetet med riskhantering inom byggandet, där asbest utgör ett av riskområdena.

Boverket

Myndigheten för samhällsplanering,
byggande och boende

Box 534, 371 23 Karlskrona
Telefon: 0455-35 30 00
Webbplats: www.boverket.se